

Słowniczek podstawowych pojęć psychologiczno-pedagogicznych

Analiza i synteza (wzrokowa lub słuchowa) – procesy dokonujące się w mózgu; obejmują rozkładanie na części i scalanie materiału wzrokowego (obrazki, wyrazy) lub słuchowego (dźwięki, zdania, słowa) w celu budowania całości obrazu/słowa.

Analiza głoskowa – umiejętność rozkładania słów na głoski odpowiadające najmniejszym cząstkom języka (fonemom).

Analiza sylabowa – umiejętność rozkładania słów na sylaby.

Analizator – zespół złożonych czynności percepcyjnych i motorycznych obejmujących przetwarzanie przez mózg bodźców zmysłowych. W obrębie analizatora znajdują się: receptor odbierający bodźce, charakterystyczny dla określonego narządu zmysłu (oczy, uszy, mięśnie), droga nerwowa doprowadzająca bodźce do odpowiednich obszarów mózgu oraz ośrodek w mózgu, w którym zachodzą procesy analizy i syntezy. W nomenklaturze psychologiczno – pedagogicznej mówi się o trzech typach analizatorów: wzrokowym, słuchowym i kinestetyczno – ruchowym.

Deficyty rozwojowe – zaburzenia rozwoju psychomotorycznego (parcjalne – trudności obejmujące większy obszar funkcjonowania, lub fragmentaryczne – obejmujące mniejszy obszar poznawczy), oznaczające wolniejsze tempo rozwoju określonej funkcji.

Dostosowanie wymagań edukacyjnych – organizacja procesu dydaktycznego realizowanego przez szkołę, która ma na celu wyrównywanie szans edukacyjnych oraz zapobieganie wtórnym zaburzeniom sfery emocjonalno – motywacyjnej.

Dysleksja rozwojowa – specyficzne trudności w czytaniu i pisaniu; obejmuje zaburzenie uczenia się czytania (dysleksja), poprawnej pisowni (dysortografia), niski poziom graficzny pisma (dysgrafia).

Funkcje poznawcze – zespół procesów umożliwiających odbiór informacji z otoczenia; najważniejsze to: uwaga, pamięć, wrażenia, orientacja co do kierunków w przestrzeni i schemacie ciała.

Integracja percepcyjno – motoryczna – prawidłowe współdziałanie i rozwój funkcji wzrokowych, słuchowo – językowych i ruchowych.

Inteligencja ogólna – obszary werbalnego i niewerbalnego funkcjonowania intelektualnego, które można mierzyć za pomocą testów psychologicznych.

Koordinacja wzrokowo – ruchowa – współdziałanie funkcji wzrokowych i ruchowych (oka i ręki).

Lateralizacja jednorodna – dominacja czynności ruchowych jednej strony ciała (oko, ręka, noga, ucho) w efekcie dominacji jednej z półkul mózgowych; mówimy wówczas o lateralizacji prawostronnej lub lewostronnej. Ustalenie dominacji ręki i oka powinno nastąpić do siódmego roku życia, gdy dziecko podejmuje naukę pisania.

Lateralizacja nieustalona – brak dominacji stronnej ciała (oburęczność, obuocznosc), charakterystyczna do 5-6 roku życia.

Lateralizacja skrzyżowana – dominacja narządów percepcyjnych i ruchowych (najczęściej dotyczy oka i ręki) po różnych stronach ciała – ten typ lateralizacji jest częsty u dzieci z dysleksją rozwojową.

Motoryka duża – sprawność ruchowa całego ciała (utrzymywanie równowagi i koordynacja ruchów).

Motoryka mała – motoryka rąk, sprawność ruchowa rąk, szybkość i precyzja ruchów.

Obszary dostosowania wymagań – warunki procesu edukacyjnego, zewnętrzna organizacja nauczania oraz warunki sprawdzania wiedzy i umiejętności.

Odchylenia rozwojowe – opóźnienia rozwoju w stosunku do ustalonych norm o niewielkim nasileniu objawów i ograniczonym ich zakresie. Z wyniku stwierdzenia odchylenia rozwojowych uczniowie otrzymują opinie w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych.

Pamięć mimowolna (mechaniczna) – zdolność do zapamiętywania informacji w sposób nieświadomy, bez celowego wysiłku.

Pamięć sekwencyjna – zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania sekwencji cyfr, nazw (np. dni tygodnia, pory posiłków).

Pamięć słuchowa – zdolność do utrwalania i przypominania informacji dźwiękowej. Pamięć słuchowa bezpośrednia (pamięć świeża) pozwala zapamiętać i od razu odtworzyć usłyszany tekst. Pamięć słuchowa operacyjna to zdolność do przyswajania, utrwalania i przypominania działań i operacji przechowywanych w pamięci (np. powtarzanie szeregu liter wspak).

Pamięć wzrokowa – zdolność do utrwalania i przypominania informacji wizualnej.

Percepcja słuchowa – funkcje słuchowo – językowe związane ze słuchem fonemowym oraz umiejętnościami fonologicznymi (analiza i synteza głoskowa i sylabowa), a także pamięcią słuchową. Zaburzenia tych funkcji są związane z nieprawidłowym działaniem analizatora słuchowego i mogą się objawiać trudnościami w odróżnianiu podobnych głosek (np. z-s, g-k, d-t), trudnościami w dokonywaniu analizy i syntezy głoskowej słów oraz opuszczaniem lub myleniem liter, końcówek wyrazów, przestawianiem liter, problemami w zapisywaniu zmiękczeń, różnicowaniu głosek i-j.

Percepcja wzrokowa – funkcje analizy i syntezy wzrokowej materiału konkretnego (obrazków, kształtów) lub abstrakcyjnego (tekstów, zdań, wyrazów) oraz pamięć wzrokowa. Zaburzenia tych funkcji są związane z nieprawidłowym działaniem analizatora wzrokowego i mogą się objawiać myleniem liter o podobnym kształcie (a-o, 1-t-l, m-w-n), myleniem liter podobnych, ale o różnym kierunku (b-p-g-d, m-w, n-u), gubieniem elementów graficznych liter (ogonków, kresek, kropek), błędami ortograficznymi.

Słuch fonemowy – zdolność do różnicowania w słowach głosek podobnych w brzmieniu (np. kot – kod).

Specyficzne trudności w uczeniu się – swoiste zaburzenia umiejętności szkolnych, trudności w przyswajaniu treści dydaktycznych, które nie wynikają z obniżonych zdolności intelektualnych, wad rozwojowych, błędów dydaktycznych szkoły ani z zaniedbań środowiskowych. Z tytułu specyficznych trudności w uczeniu się uczniowie otrzymują opinie w sprawie dostosowania wymagań edukacyjnych.

Sprawność manualna – sprawność ruchowa rąk dotycząca czynności graficznych (przede wszystkim pisanie, rysowanie, malowanie). Przy obniżeniu sprawności manualnej obserwuje się późne nabywanie umiejętności ubierania się, zapinania guzików, wiązania sznurowadeł, trudności w posługiwaniu się nożyczkami i obniżoną sprawność grafomotoryczną: osłabioną grafie pisma, wolne tempo pisanie, nieestetyczny wygląd zeszytów, dużą męczliwość przy czynnościach graficznych.

Synteza głoskowa – umiejętność scalania głosek w słowa.

Synteza sylabowa – umiejętność scalania sylab w słowa.

Umiejętności fonologiczne – zdolność do operowania częstkami fonologicznymi: głoskami, sylabami, logotomami.

Zaburzenia orientacji przestrzennej – brak orientacji w prawej i lewej stronie ciała oraz w kierunkach w przestrzeni (w lewo, w prawo, wyżej, niżej, w przód, w tył, nad, pod, itd.). Z tymi zaburzeniami wiążą się trudności w rysowaniu (niewłaściwe proporcje i rozplanowanie rysunku), czytaniu (przestawianie liter i części wyrazów, przeskakiwanie linijek), pisaniu (rozplanowanie kartki, mylenie liter i cyfr o podobnych kształtach, pisanie od prawej do lewej strony).

Zaburzenia rozwojowe – zaburzenie charakteryzujące się poważnym zniekształceniem funkcjonowania intelektualnego (tj. głębszym stopniem odchylenia od norm rozwojowych), emocjonalnego, społecznego i ruchowego; przykładowe zaburzenia rozwojowe: niedosłyszenie, niedowidzenie, upośledzenie umysłowe, autyzm, niedostosowanie społeczne, zaburzenia zachowania. Z tytułu zaburzeń rozwojowych uczniowie otrzymują orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego celem specjalnej organizacji nauki w zakresie treści, metod i warunków pracy.